

Meso - priroda ili kultura

Jurkaš, Valerija

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:188118>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-07-30**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Valerija Jurkaš

Meso – priroda ili kultura

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2020.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kulturalne studije

Valerija Jurkaš
Matični broj: 0009077791

Meso – priroda ili kultura

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij kulturologije

Mentorica: doc.dr.sc. Sarah Czerny

Rijeka, 2020.

SADRŽAJ

SVEUČILIŠTE U RIJECI FILOZOFSKI FAKULTET	1
(ZAVRŠNI RAD)	1
SAŽETAK.....	4
KLJUČNE RIJEČI	4
UVOD	5
ANKETA	6
<i>COWSPIRACY: The Sustainability Secret</i>	9
<i>EARTHLINGS</i>	10
SPECIZAM	11
STAROSPECIZAM	12
NOVOSPECIZAM.....	13
NESPECIZAM	14
PRIRODA VS. KULTURA	15
HRANA I NJENA BUDUĆNOST	17
MANIFEST ZA BUDUĆNOST	20
ZAKLJUČAK	22
LITERATURA.....	23
IZVORI	24

SAŽETAK

Vegetarijanska i veganska zajednica često su u medijima percipirane kao samopravedne. Stoga, osobe koje konzumiraju meso imaju obrambeni stav prema njima. Prezentirani određenim činjenicama o industriji mesa, suočeni su takozvanim „mesnim paradoksom“, moralnim konfliktom oko pomisli kako njihovo ponašanje šteti životinjama, dok uživaju u mesu kao poželjnim dijelom prehrane. (Piazza et al. 2015:114) Stoga, primjenjuju 4N teoriju kao validativno opravdanje za svoje ponašanje. Rad u središte stavlja aktualnu problematiku konzumiranja mesa, pogotovo onog masovne proizvodnje. Postoje razne konfuzije oko nutritivne svijesti i moralnih problema koje iz njega izranjaju. Temeljni problem koji ovaj rad želi razriješiti je dualistički – ima li konzumiranje mesa prirodne ili kulturalne korijene. Prvo, kroz anonimnu anketu u kojoj ispitanici o toj temi daju vlastitu perspektivu. Zatim, teorijskom obradom te na kraju prijedlogom za budućnost – regenerativnom agrikulturom.

KLJUČNE RIJEČI

Meso, priroda, kultura, specizam, agrikultura, hrana, farma

UVOD

Meso kao prehrambeni proizvod je veoma aktualna i provokativna tema. Zalaganja karnivora za jedenje mesa i vegetarijanaca protiv istog, nalaže se pitanje pojavnosti i važnosti mesa unutar društva kao cjeline. Na temelju anonimne ankete, prikupljanja i čitanja literature, istraživanja na internetu i razgovora s individualcima, pokušati ću odgonetnuti je li meso uistinu nama prirodno ili kulturno nametnuto te je li nametnuto uopće. Dva glavna temelja na kojima sam započela istraživanje su filmovi *Cowspiracy* i *Earthlings* koja su protresla ne-vegansku ali i vegansku zajednicu. Životinje se eksploatiraju za zaradu, njihova se koža prodaje pod odjevne predmete, tijelo se iskorištava za pokuse ili konzumira kao hrana puna nezamjenjivog proteina. Jedan humorističan način gledanja ovog problema pronašla sam u epizodi serije *Lude 70'e*, gdje jedan od glavnih aktera treba promijeniti trenutnu prehranu u zdraviju. Kad ne smije jesti rebarca i hamburgere, već dobije kuhanu piletinu ili rižoto, izjavi sljedeće: „*Ovo nije hrana! Ovo je ono što hrana jede!*“ U ovom slučaju, zdrava prehrana nametnuta je kao bezukusna. Možemo vidjeti određeni polaritet hijerarhije – piletina nije hrana, jer druge životinje jedu piletinu i zato su bolje i ukusnije. Ovakva vrsta humorističnog prikaza prehrane kod tipične nuklearne obitelji u poznatom *sitcomu* zaintrigirala je moju želju za otkrivanjem tog čudesnog pojma – hrana. Točnije, meso. Zašto je „patnja“ čovjeka koji žudi za nekim mesnim jelom bitnija od patnje same životinje? Najvažnije, odgovor koji želim dobiti je onaj između čovjeka i prirode. Ako je konzumiranje mesa pretežito stvar prirode, čovjek unutar tog fenomena nije imao utjecaja. Ipak, kad bi bilo samo tako danas ne bi postojale zajednice koje meso ne konzumiraju i zagovaraju takav način života istinskim i zdravim. Ako je konzumiranje mesa pretežito stvar kulture, znači da je čovjek imao utjecaj na taj fenomen. Uz sve informacije koje su nam dostupne na dlanu (filmovi, literatura), čovjek bi trebao ili možda čak i morao promijeniti svoje navike, preispitati svoje prehrambene navike, utvrditi što je najzdravije i primijeniti taj uzorak na veću populaciju. Ipak, uz sve to, broj ispitanika koji ne konzumiraju meso je malen. Odgovor na tu tvrdnju bazira se na specizmu te na kompliciranom međuodnosu prirode i kulture, koji postaje problematičan kada čovjek počne smatrati da je „kulturno osvojiti prirodu“. Rad se sastoji od dva dijela – prvi dio su analiza provedene ankete i analize filmova. Drugi dio sastoji se od teorijske obrade i prijedloga modela buduće proizvodnje hrane.

ANKETA

Kvalitativno istraživanje je provedeno na četrdeset i šest ispitanika. Korištena je anonimna anketa putem Google obrazaca. Sastoji se od trinaest pitanja, od kojih su tri pitanja otvorenog tipa te zahtijevaju od ispitanika da pruži promišljeniji odgovor. Anketa je provedena u svrhu završnog rada na preddiplomskom studiju Kulturologije. Istraživanje se provodi na temu mesa, konzumenata i konzumacije istog. Glavna premisa je saznati što ispitanici misle o mesu kao proizvodu prirode, odnosno mesu kao proizvodu kulture. Navedena anketa provedena je na malom broju uzoraka, stoga bi istraživanje moglo imati drugačiji ishod kad bi bilo provedeno na većem broju.

Od četrdeset i šest anketiranih, ženskih osoba ima 58,7% tj. njih dvadeset i sedam, a muških 41,3% odnosno devetnaest. Dvoje, tj. 4,3% ih ima šesnaest godina ili više, a njih dvadeset i šest, najbrojnija dobna skupina ispitanika, odnosno 56,5% ima dvadeset ili više godina. Njih jedanaest, odnosno 23,9% ima dvadeset i četiri ili više godina. Dvadeset i osam godina ili više ima pet ispitanika, odnosno 10,9%. Dvoje ispitanika, odnosno 4,3% ima trideset i dvije godine ili više. Od ispitanika, nitko nema više od četrdeset godina. Dakle, varijacija u godinama iznosi od šesnaest do četrdeset godina.

Što se tiče vrste hrane koju ispitanici konzumiraju, njih četrdeset i jedan, odnosno 89,1% izjasnili su se kao svejedi. Dva su mesoždera, odnosno 4,3%. Vegetarijanaca su tri, odnosno 6,5%.

Njih trideset i četiri, odnosno 73,9%, smatra da je meso kao prehrambena namirnica veoma bitna. Dvanaest, tj. 26,1% ispitanika smatra da meso kao prehrambena namirnica nije bitna.

Sljedeće pitanje bilo je otvorenog oblika, te se odnosilo na pobliže pojašnjenje prethodnog, bitnosti mesa kao prehrambene namirnice. Njih četiri smatra da je konzumiranje mesa stvar navike. Dvadeset i dvoje odgovor temelji na tvrdnji da je meso bitan izvor nutrijenata, proteina i drugih bitnih sastava temeljnih za ljudski život. Četrnaest ispitanika mesu ne pridaje veliki značaj te smatraju da nije neophodno preživljavanje i dobivanje bitnih nutrijenata, iako ga ponekad konzumiraju. Njih dvoje smatra da je meso bitna prehrambena namirnica jer mu je teško pronaći zamjenu. Jedna osoba jede meso zbog svojih ukućana koji konzumiraju meso svakodnevno.

Sljedeće pitanje glasi: (Ukoliko već niste vegan ili vegetarijanac) Da su ljudi oko Vas pretežito vegani ili vegetarijanca, biste li se prilagodili takvom načinu života? Njih osamnaest, odnosno 39.1.% odgovorilo je da, a dvadeset i osam, tj. 60,9% odgovorilo je ne.

Pitanje o količini utjecaja koju okolina ima na ispitanikovo konzumiranje mesa bio je skalarno, jedan kao mjera za nimalo, a pet kao mjera za veoma veliki utjecaj. Jedanaest ispitanika, odnosno 23,9% odgovorilo je brojkom jedan. Njih pet, odnosno 10,9% odgovorilo je brojkom dva. Najveći broj ispitanika, njih devetnaest, odnosno 41,3% odredilo je brojku tri kao zlatnu sredinu za odgovor. Njih sedam, tj. 15,2% odgovorilo je brojkom četiri. Samo pet ispitanika, tj. 8,7% odgovorilo je brojkom pet.

Prvih sedam pitanja u anketi odnosila su se na općenite odnose ispitanika prema kulturi jedenja mesa. Druga polovica, odnosno zadnjih šest pitanja relevantna su za odnos ispitanika prema mesu kao proizvodu prirode, tj. mesu kao proizvodu kulture. Na meso kao proizvodu prirode podrazumijevamo da na taj društveni fenomen nije utjecao čovjek. Suprotno, na meso kao proizvodu kulture podrazumijevamo da je na taj društveni fenomen utjecao čovjek.

Devetnaest ispitanika, tj. 41,3% smatra da je konzumacija mesa pretežito proizvod kulture. Njih dvadeset i sedam, tj. 58,7% smatra konzumiranje mesa nije pretežito proizvod kulture. Suprotno tome, njih trideset i jedan, tj. 67,4% smatra da je konzumacija mesa pretežito proizvod prirode, odnosno njih petnaest (32,6%) se s tom tvrdnjom ne slaže. Kao što možemo vidjeti iz statističkih podataka, oni se preklapaju. Razlog tome je jednostavan – odgovori na ova pitanja nisu nimalo jednostavni niti jednostrani. Od četrdeset i šest ispitanika, njih dvanaest, odnosno 26%, smatra da je konzumiranje mesa kombinacija prirode i kulture. Jedna ispitanica je tako odgovorila na pitanje konzumiranja mesa kao proizvoda kulture:

„Smatram da sam odrasla u obitelji gdje se jelo meso i općenito živimo u društvu/kulturi gdje je više ljudi koji jedu sve, uključujući i meso nego što ima vegana/vegetarijanaca. Smatram da je u zadnje vrijeme veganstvo/vegetarijanstvo postalo više trend i možda se stvara više neka kultura toga, ali još nismo došli do toga da bi bila glavna kultura našeg društva. Smatram da se svaka kultura razlikuje u puno aspekata, ne samo u načinu prehrane, a ja se osobno, i ljudi koji poznajem nalaze u društvu gdje se pretežito sve jede.“

Na sljedeće pitanje, smatra li da je konzumiranje mesa pretežito proizvod kulture, odgovorila je ovako:

„Možda je kontradiktorno prethodnom odgovoru, ali smatram također da je i priroda uvjetovala tome da se u našoj prehrani nađe i meso, kroz neki životni ciklus, čovjek je otkrio meso u prirodi naravno i odlučio ga iskoristiti za prehranu i tako je zapravo nastala takozvana kultura jedenja između ostalog - i mesa. Bez prirode ne bi bilo i kulture.“

Ostali ispitanici, koji su imali čvrste stavove o konzumiranju mesa kao proizvodu kulture, uglavnom su navodili sljedeće razloge: jer se meso oduvijek jede, takve su navike stekli tokom odrastanja i promatranjem obrazaca ponašanja okoline koja im govori da je konzumirati meso zdravo; zbog anatomije ljudskog tijela koje ima probavni trakt više prilagođen biljojedima; jer je čovjek nekako morao preživjeti i napraviti prvi korak u svojoj prehrani; konzumacija mesa je iz potrebe prerasla u luksuz i statusni simbol. Ispitanici koji smatraju da je konzumiranje mesa pretežito proizvod prirode su u većini. Argumenti za ovakvo razmišljanje su sljedeći: jer su tako ljudi preživljavali; jer je to prirodan ljudski odabir; jer je tako oduvijek bilo; jer meso daje više energije od biljaka; zbog prirodnog razvoja ljudi; zbog preživljavanja i hranidbenog lanca; jer je to čovjeku usađena potreba i želja.

Od svih ispitanika, njih trideset i četiri, odnosno 73.9% najčešće konzumira piletinu. Četiri osobe, tj. 8.7% konzumira puretinu. Ostali ispitanici konzumiraju najčešće teletinu, govedinu, svinjetinu, divljač ili ne konzumiraju meso uopće.

Dvadeset i šest osoba, tj. 56,5% tu vrstu mesa konzumira zato jer im je ukusno. Njih devet, odnosno 19,6% to radi zato jer im je pristupačno, a njih pet, tj. 10,9% zato jer im je jeftino. Samo njih šest, tj. 13% ispitanika konzumira određenu vrstu mesa (ili konzumira nešto drugo) zato jer smatraju da je kvalitetno.

Svi ispitanici pokazali su vlastite stavove o konzumiranju mesa. Većina stavova tipična je i može se primjeniti na veći broj ljudi. Od četrdeset i šest ispitanika samo troje je vegetarijanaca. Najveći broj ispitanika smatra kako je jesti meso prirodan aspekt ljudskog

preživljavanja. Postoje dokumentarni filmovi koji detaljnom analizom dekonstruiraju upravo tu prirodnu moralnost jedenja mesa. Sljedeća dva poglavlja bave se upravo takvim filmovima.

COWSPIRACY: The Sustainability Secret

Cowspiracy je dokumentarni film iz 2014. godine, koji je nakon što je izašao, dignuo veliku prašinu u svijetu. Sam naziv filma aludira na fiktivnu premisu teorije zavjere (eng. *conspiracy theory*). Film je, suprotno prvom dojmu zbog naziva, baziran na činjenicama. Glavna premisa je ispitati manje poznatu činjenicu: agrikultura proizvodi najveću emisiju plinova koji zagađuju okoliš, čak više od automobila i izgaranja fosilnih goriva. Naziv ovog filma nakon što ga se pogleda ima smisla – cijela priča o agrikulturi tretira se državnim tajnom broj jedan. „*Stoka i njihovi nusprodukti broje najmanje 32,000 milijuna tona CO2 godišnje, tj. 51% emisije stakleničkih plinova na svjetskoj razini.*“ (Goodland, Anhang 2009:11) Javlja se razne motivacije ljudskom ponašanju – veganski ponedjeljci, gdje osobe koje inače jedu meso ga ne konzumiraju ponedjeljkom, kako bi smanjenjem potražnje smanjili efekte koje masovna proizvodnja životinja ima na okoliš i ljudsko zdravlje. Također, naglašavaju se i potrebe za pametnim korištenjem i ne rasipanjem vode koristeći slavine koje smanjuju potrošnju, kratkim tuširanjima,... Jedno istraživanje pokazuje kako je za proizvodnju 0.453kg pšenice potrebno dvjesto sedamdeset i tri litara vode, dok je za istu količinu mesa potrebno jedanaest tisuća tristo sedamdeset i pet litara vode. (Icke 1989, navedeno u Fiddes 2002: 245) Utjecaj čovjeka na ovu problematiku je velika, ako ne i jedina. Čovjek je u današnje vrijeme jedina ne-životinja koja je spremna progledati kroz prste, koristiti kulturu ignoriranja ili u potpunosti promijeniti perspektivu i način života.

1997. godine Williams u znanstveno – tehnološkom časopisu *New Scientist* govori o proizvodnji hrane u Velikoj Britaniji. Izlaže neisplativost proizvodnje mesa te kako bi se više ljudi moglo nahraniti kad bi poljoprivrednu zemlju koristili za uzgajanje hrane za ljude. (Williams 1997, navedeno u Fiddes 2002:240) Proizvodnja mesa opterećuje zemljine resurse – u prosjeku koristi više zemlje, energije, radnih sati,... (Fiddes, 2002: 245)

Ranijih godina, 1989. Frances je na Sveučilištu u Edinburgu objavila studiju o načinima kojima bi ljudi trebali brinuti za okoliš, među kojima se meso navodi kao gorući problem. Širom svijeta, proizvodnja mesa dominira poljoprivredom: domaće životinje posvuda konkuriraju šumama i životinjskom svijetu te osnovnim potrebama ljudi. Smanjenje proizvodnje i konzumiranja mesa, mliječnih proizvoda i jaja u zemljama u razvoju oslobodilo

bi zemlju i omogućilo ljudima da se sami bolje nahrane. (Navedeno u Fiddes 2002:241) Globalno, šume se uništavaju zbog potreba Amerikanaca i Europljana. U brazilskom području Amazone ima preko osam milijuna komada stoke. Proizvodnja je neisplativa. (Hildyard 1989, navedeno u Fiddes 2002:242) Uništavanje šuma dovodi do poremećaja hidroloških ciklusa koji su toj šumi potrebni da bi na najefikasniji način sama stvorila svoj ekosustav. Dolazi do erozije tla, dezertifikacije, poplavljenje područja zbog oticanja voda,...(Goldsmith 1985, navedeno u Fiddes 2002:244) Svaka promjena u nekom ekosustavu utječe na njezino normalno funkcioniranje. 1985. godine Bunyard je izrazio problem: „*Metan se možda nagomilava u atmosferi brzinom od čak jedan posto godišnje, a posljedice toga nije moguće izračunati.*“ (Navedeno u Fiddes; 2002:246) On je jedan od stakleničkih plinova, koji zadržava toplinu dvadeset i osam puta više od ugljičnog dioksida, a nastaje u uvjetima gdje postoji nedovoljan izvor kisika ili ga nema uopće. (Starr, 2020) Novija istraživanja govore kako je od 2006. godine količina metana narasla najviše do sada, nakon što je rast stagnirao od 2000. godine. (Deaton, 2020)

EARTHLINGS

Earthlings je dokumentarni film iz 2005. godine. Svakako nije za one slabijeg želudca – prikazane scene veoma su jezive. Film veoma eksplicitno prikazuje načine na koje čovjek eksploatira životinje zbog zarade. Od maltretiranja u malim kavezima, nasilnog ponašanja, nasilnog ubijanja, tretiranja životinja kao objekata koji ne osjećaju bol. Proces od žive životinje do mesa u supermarketu, guljenje živih životinja zbog krzna, nemilosrdno ubijanje na pokretnim trakama, udaranje životinja u zoološkim vrtovima,... Primjeri su mnogobrojni. Film je snimljen na način da gledatelju (krajnjem potrošaču) približi scene koje se pokušavaju sakriti od šire javnosti. Reklame koje pokazuju sretne životinje na farmama daleko su od stvarnosti.

„Da bi se potrošača uvjerilo u zdravu jednostavnost određenog proizvoda, reklamiranje mesa uspjelo je stvoriti sliku prirodne, bezvremenske tradicije, dok se jedinice za proizvodnju stoke (tzv. farme) skrivaju od javnog pogleda, a zahtjevi za pristupom informacijama sve se više odbacuju. Prikazivane slike nisu jednake tvorničkim uvjetima u kojima meso nastaje.“ (Fiddes 2002:248)

Onaj dio filma koji je ovdje najrelevantniji za proučavanje je masovna proizvodnja mesa te njezin marketing. Često možemo na pakiranjima vidjeti slike životinja u prirodi, koje nesmetano jedu i sretne su. Na pakiranjima piše: uzgojeno na farmi, GMO free, bez aditiva, itd. Na prostorima gdje se nalaze masovne farme i klaonice, krave koje su namjenjene za mužnju, dok su zdrave, hranjene su između ostalog i antibioticima kako bi se spriječilo razvijanje bolesti. Nakon što više ne daju adekvatnu količinu mlijeka, gdje zbog navedenih antibiotika na kraju oboljevaju, odnosi ih se u klaonice te one postaju izvor mesa. Dakle, zdrave životinje se pretvori u bolesne, a potom ih se stavlja na preradu – kako bi ih ljudi mogli konzumirati. Javlja se otpornosti na virus kako kod ljudi tako i kod drugih životinja zbog redovitog davanja lijekova stoci kako bi se potaknulo ubrzano dobivanje na težini. (Tehrani-Kronner 1985, navedeno u Fiddes 2002:245) Navedeni oblik ponašanja samo je jedan od mnogih. Košer meso, trebalo bi predstavljati najčišći oblik mesa, gdje se životinje ubijaju na humani način uz najmanju patnju za životinju. Film pokazuje kako takve životinje ubijaju nasilno, režući im grkljane, potom ih objese tako da im zavežu noge, te ih još žive transportiraju prema daljnjim obradama (guljenje kože, puštanje krvi, itd..) Svako vjerovanje o čistom, zdravom mesu pada u vodu. Ovakav način tretiranja životinja, gdje ih se gleda kao niža bića koja nemaju svoja prava, naziva se specizam. Ovaj pojam objasniti ću u sljedećem poglavlju.

SPECIZAM

Propust da se, s obzirom na pripadnost vrsti ili karakteristike tipične za neku vrstu, bilo kojem svjesnom biću preda jednak obzir i poštovanje, naziva se specizam. (Dunayer 2009:34) Ovaj diskurs specifičan je, jer nastaje mogućnost raznovrsnih dekodiranja istog. Tako je, primjerice, Tom Regan definirao specizam kao: „*davanje privilegiranog moralnog statusa svim ljudima i nikome od ne-ljudi; pridavanje veće težine interesima ljudskih bića samo zato što su ljudi.*“ (Regan 2001, navedeno u Dunayer 2009:31) Promatranje nekih ne-ljudi, odnosno životinja i davanje većeg prava istim zato jer su najbližije ljudima – specistički je stav, isto kao što je, naprimjer, rasistički davati prava samo nekim ne-bijelcima. (Dunayer 2009:31)

*„Životinja koja ubija s najmanje razloga za to je ljudska životinja.
Ljudi ubijaju druge životinje radi sporta, da zadovolje svoju
znatiželju, da uljepšaju svoja tijela, te da zadovolje svoja nepca.*

Ljudska bića također ubijaju pripadnike vlastite vrste iz pohlepe ili radi moći. Štoviše, ljudska bića se ne zadovoljavaju pukim ubijanjem. Tijekom povijesti pokazali su sklonost ugnjetavanju i mučenju i svojih bližnjih ljudskih bića i svojih bližnjih životinja, prije no što ih ubiju.“
(Singer 2001:222)

Regan također govori o moralnom statusu životinja-koje-nisu-ljudi, te stvara pojam „subjekt života“ koji označava bića koja nisu samo u svijetu, već su ga svjesni. Oni su iskustveni centar svojih života, individualaca koji imaju živote i logički su neovisni o vrijednosti koje im pridaju ostali. Ako polazimo od pretpostavke da su samo ljudi subjekti života, govorimo o specizmu. (Regan 2003:93-94) „Ljudi“ su podjeljeni u one koji su „poput nas“ i one koji su „poput životinja“; životinje su podjeljene u „pitome“ koje su „kao ljudi“ i „divljač“ koja nije; „pitome životinje“ podijeljene su u „ljubimce“ koji su „kao ljudi“ i „stoka“ koja nije. Ljudi i ne-ljudi su kontrast između pripadnika ljudske vrste i outsidera. (Tapper u Ingold 1988:50) Unutar specizma, postoje tri vrste misli: starospecizam, novospecizam i nespecizam.

STAROSPECIZAM

Staromodni specisti ne vjeruju u prava ne-ljudi. Njih je Bog stavio na zemlju da služe ljudima – te su ljudi oni koji određuju njihov razvoj. Svaka životinja ima zadatak ispuniti svoju svrhu čovjeku – estetsku, praktičnu, moralnu.. Samo je jedna prava skupina – homo sapiens, ostale vrste prihvatljivo je ozljeđivati i iskorištavati u svrhu dokazivanja nekog ljudskog cilja. (Dunayer 2009:37) Sljedeće su glavne točke kojima se starospecisti vode. Nemar – stav kojim se pokazuje veća briga za ljude, a nikakva briga za ne-ljude. Ipak su to „samo“ životinje. U uobičajenom ljudskom stavu – odsutnost empatije ne opravdava viktimizaciju. U ovom slučaju, empatija prema ne-ljudima ne postoji. Biblija – knjiga u kojoj je opisana svrha ne- ljudi jednaka robstvu, je specistički orijentirana, napisana od stane ljudi za ljude, kako bi se opravdale moralne konfuzije. (Dunayer 2009:39) Antropocentrizam i hijerarhija stavlja ljude na vrh piramide, a ne-ljude prema njihovoj korisnosti. Također, starospecisti smatraju da ne-ljudi nemaju dušu. Sljedeća točka je individualnost, koja se kod ne-ljudi poriče. Ne-ljudi nisu netko, oni su nešto. Ne može biti individua jer ne misli, ne osjeća i nema svoju svijest. O životinjama se ne govori pojedinačno, već ih se svrstava u njihovu vrstu. Ipak, više se vrednuje član ugrožene vrste nego član brojne vrste. Po ovoj

logici, trebalo bi prioritet dati toj ugroženoj vrsti, no ljudi svejedno ostaju iznimka, iako su oni ti zbog kojih je određena vrsta ili ekosustav došla do izumiranja. Ljudi imaju moralna i zakonska prava zbog određenih karakteristika i svijest je jedini valjani kriterij za temeljna prava. Sljedeće, ne-ljudi nemaju sposobnost sklapanja društvenih ugovora. Oni koji takvu moć nemaju, moraju se oslanjati na suosjećanje onih koji zakone i ugovore stvaraju. Odnos ljudi i ne-ljudi postaje odnos vlasnik i vlasništvo. Ne-ljude se promatra kroz tri točke: korisni, suvišni ili problematični. (Dunayer 2009:47) Oni imaju manju sposobnost za patnju od ljudi. Kad bi ne-ljudi imali sposobnost ne osjećati bol, konstantno bi se ozljeđivali. Bol nas uči određene situacije izbjegavati. Starospecisti smatraju da ne-ljudi ne zaslužuju prava jer nemaju jednaku inteligenciju kao ljudi. Ovaj argument nesvjesno isključuje i ljude – nemaju svi jednak kvocijent inteligencije (djeca, ljudi s mentalnim poteškoćama,..) Ljudi su moralni i imaju moralne postupke, a ne-ljudi nemaju. Ljudi nemaju suparnika u „bezosjećajnoj okrutnosti“. (Dunayer 2009:56)

Pretežito su ljudi ti koji ubijaju i ozljeđuju ne-ljude bez potrebe, čak i iz zabave, a ne obrnuto. Premda sebe nazivaju "razumskom vrstom", ljudi su općenito vrlo nerazumni: praznovjerni su, samozavaravaju se, autodestruktivni su, ostrašćeni kada su u pitanju beznačajnosti poput sportskih rezultata. Bi li inteligentna bića bjesnila u neredima zbog ishoda nogometne utakmice? Pušila, prejedala se i opijala do smrti? Zagađivala vodu, tlo i zrak o kojima ovisi? Vjerovala da su druge religije lažne, ali je njihova istinita? Bi li iskazivala poštovanje na temelju nečije boje kože, nacionalnosti, spola ili vrste? (Dunayer 2009:54)

Svaka od ovih navedenih karakteristika vjerovanja starospecista više je prisutna kod ljudi nego kod ne ljudi – što navodi na zaključak da je i specizam društveni konstrukt kojim ljudi pravdaju svoje postupke. Starospecističko zagovorništvo aktualno je i danas, gdje ne-ljudi imaju status vlasništva zbog svoje koristi i interesa. Takvi zagovornici ne-ljudi zagovaraju interes ljudi, a ne pomoć ne-ljudima. (Dunayer 2009:37-60)

NOVOSPECIZAM

Novospecisti zagovaraju samo neke ne-ljude, točnije, one koje su ljudima najsličnije. Životinjski svijet je hijerarhija s ljudima na vrhu. Neke životinje imaju više prava od drugih. „Sve su životinje jednake, ali neke životinje su jednakije od drugih.“ (Orwell G., 1987:25)

Jedan od predstavnika novospecista je Peter Singer. On kao i ostali novospecisti smatra da ubojstvo životinje nije isto kao ubojstvo čovjeka. Čovjek ima budućnost, planove, snove, može svjesno reflektirati prošlost i učiti iz nje, a životinje, navodno to sve nemaju. Ipak, neke životinje godišnje ili sezonski migriraju na prostore za koje znaju da će im kvaliteta života u tom periodu biti poboljšana. Tako zapravo, žive i ljudi. Preživljavaju, žive i rade one poteze za koje smatraju da će im kvaliteta života biti bolja. Singer razmišlja ovako: smrt sprječava „ispunjenje želja“, stoga je smrt gora za one čije se želje protežu dalje u budućnost. Kontinuirano postojanje prvenstveno ostavlja dugoročne želje neispunjenima. (Dunayer 2009:117) Formiranje društvenih veza, navodno je samo ljudska karakteristika. Ipak, ljudi formiraju veze sa svojim ljubimcima. Poznato je da ponekad te veze prioritetiziraju iznad svojih veza s ljudima. Novospecisti uzimaju sljedeći stav kao vodeći: životinje koje u najvećoj mjeri mogu imitirati ljudsko ponašanje najvrijednije su postojanja i imanja prava. Na primjer, majmuni koji su ljudskoj vrsti najbliži imaju veća prava nego kokoš koja nema nikakvu poveznicu sa ljudskim ponašanjem. Neke životinje imaju sposobnosti koje ljudi nemaju – vide ultraljubičasto svjetlo, imaju vidno polje od tristo šezdeset stupnjeva, osjećaju varijacije u jakosti Zemljinog magnetnog polja. Ako bismo osuđivali životinje na temelju mentalnih sposobnosti, na većinu bismo se mogli ugledati zbog izuzetne sposobnosti procjene okoline. Wise, primjerice, smatra da životinje imaju temeljna prava samo ako mogu željeti i djelovati s ispunjenjem te želje u glavnom ishodu. Dakle, ako su autonomna u svom postojanju. Ljudskost je temeljna prekretnica u novospecističkom razmišljanju. Samo takozvana ljudskost nekog bića daje mu prava. (Dunayer 2009:111-133)

NESPECIZAM

Za nespecista moralno je prihvatljivo namjerno ubiti ne-čovjeka., ali samo u okolnostima u kojima bi bilo moralno prihvatljivo ubiti i čovjeka. (Dunayer 2009:163) Samo i izričito u izvanrednoj situaciji, gdje gledamo i prioritetiziramo svoj život i svoju sigurnost od tuđe, moralno je ubiti ne-čovjeka. Smatraju da životinje imaju moralna prava, te bi trebala imati i zakonska. Kad se govori o zakonskim pravima životinja ne ukazuje se na njihovo uplitanje u ljudski svijet, već naprotiv. Govori se o oslobođenju od ljudske tiranije i ljudskog upletanja u njihov život. Nespecističko zagovorništvo moguće je primijeniti na širu javnost kroz edukaciju. Izravnim spašavanjem životinja, abolicionističkim zabranama, bojkotima i promicanjem veganstva – ili ekstremno ili ništa. (Dunayer 2009:161-173)

PRIRODA VS. KULTURA

Termini priroda i kultura dugo su urezani u povijest ljudskog razmišljanja. U sedamnaestom stoljeću distinkcije između istih postali su tema rasprave. Temeljna razlika je kultura – priroda, odnosno čovjek – životinja. U suštini, kultura je sazdana od onog što nas razlikuje od životinja. Set pravila i društvenih konstrukata kojih se kultura dotiče kako bi se održalo civilizirano društvo. Kultura je termin specifičan za ljudsku vrstu – zbog upotrebe jezika. Jezik je taj prototip koji nas odvaja od drugih životinja. Lingvistička kategorija daje racionalan redosljed – priroda iz koje je nastala kultura. Kultura postaje dominantan pojam ljudske vrste: imanje kulture razlikuje ljude od životinja. Biološki fenomen postaje sasvim drugi nivo realnosti, kojeg se naposljetku treba pobijediti. Ljudska privrženost redu, redosljedu i hijerarhiji odražava se na sve što nas okružuje, uključujući prirodne i socijalne aspekte. Opozicije, razlike i klasifikacije glavna su karakteristika ljudske misli – one nam ukazuju na stabilnost u svijetu. Klasifikacija prestaje kad više nije moguće ustanoviti opozicije. Struktura binarne misli bazična je za ljude. Levi – Strauss smatra da se to događa na nesvjesnoj razini – mozak klasificira i kategorizira iskustva prema setu binarnih opozicija od kojih su priroda i kultura samo jedan primjer. (1964, navedeno u Horrigan 1988:39) Također, objašnjava ideju totemizma te ju definira kao: „*korištenje i identificiranje sa životinjskim ili neživim objektima kao sredstvo za reprezentiranje sličnosti i razlika između socijalnih grupa*“. (Levi Strauss 1964, navedeno u Horrigan 1988:35) Životinje se često pojavljuju u totemskom diskursu jer potiču razmišljanje i učenje kroz njihovo ponašanje. Njihov prikaz, odnosno njihov kulturalni konstrukt korišten je kao metafora za provođenje moralnosti i socijaliziranja. Neke se koriste kao ideali i modeli (na primjer, mitovi) gdje su tretirane kao socijalna bića koja imaju motive, vrijednosti i morale, te se ne razlikuju u mnogočemu od ljudi. Druge se koriste kao prikazi modela nereda ili načina na koji stvari ne bi trebale biti napravljene. „*Takvi diskursi imaju trostruku ulogu: kroz ne-ljudske metafore dopuštaju učenje teških ili sramotnih istina o ljudskosti; kreira se distinkcija između ljudi i životinja i pojačavaju ljudsku moralnost dajući joj „prirodnu“ bazu.*“ (Tapper u Ingold 1988:51) Ipak, binarna podjela između prirode i kulture privilegirana je. Priroda je karakterizirana univerzalnošću, gdje se sve događa u razmjeru sa zakonima prirode; kultura je upravo suprotno, bazirana na pravilima određenih sistema pravila - koji se razlikuju jedan od drugog. Nedostatak pravila uzet je kao najsigurniji kriterij po kojem se određuje što je

priroda, a što kultura. Gdje postoje pravila, zasigurno je postignut stadij kulture. Nastaje glavna razlika između čovjeka i životinje – pravila, odnosno odsutnost istih. Borba nad prirodom navodi na civilizirane gradove koji su razvijeni ljudskim utjecajem i pravilima, te na necivilizirana sela gdje je imperativ na prirodi. Ljudska nadmoć temelj je civilizacijskih vrijednosti. (Fiddes 2002:118-119)

Može se reći kako postoje dvije strane gledišta. Jedna strana – ovi s gledišta prehrambene industrije – smatraju da je „bitka“ nad prirodom dobivena. Bitka za okoliš je moderan luksuz, a needucirana populacija smatra kako je priroda superiorna i divlja, stoga neopipljiva i nedostupna. Druga strana – javnost koja smatra da je prehrambena industrija puno veća prijatna od „divlje prirode“. Oni opisuju društvo kao „specifičnu komponentu cjelokupnog živućeg svijeta“ koje živi u skladu s prirodom, te joj ne postaje parazit. Radi se o tome da postoji opće mišljenje: za ljudski opstanak je potrebno potpuno iskoristiti naše kulturne značajke i prednosti kako bismo razvili novo stanje mirnijeg suživota s okolišem. (Fiddes 2002:123) Latour primjerice, piše o padu Berlinskog zida 1989. godine, koji je za mnoge značio pad socijalizma i trijumf liberalizma i kapitalizma na zapadu. Trijumf je bio kratkog vijeka, jer iste godine dolazi do prvih konferencija o globalnom stanju planeta – kraj kapitalizma i njegove neograničene dominacije nad prirodom. Biti moderan označava prolaznost vremena, arhaičnost i stabilnost prošlosti. Jedna strana stvara hibrid kulture i prirode, a druga dvije različite ontološke zone, s jedne strane ljudskih bića, a s druge ne-ljudi. (Latour 1993) Harroway u svojoj zbirci eseja *Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature*, govori o produkciji i reprodukciji prirode, te ideji da je ona konstruirana, a ne otkrivena. Njezina teorija o životinjskom i ljudskom društvu bazirana na reprodukciji snažno dokazuje prirodnu potrebu za agresijom, hijerarhijom i konkurencijom. Ljudska vrsta je odgovorna za svoje postojanje. Naša tijela su proizvedena adaptiranjem našeg dizajna kroz alate koji su medijatori između ljudske razmjene s prirodom. To je u stvari problematično, jer gledajući te alate, svjesno zaboravljamo da su oni samo posrednik našeg rada. Iz takve perspektive, gledamo naš mozak i ostale proizvode kao tehnološku dominaciju utvrđenu povijesnim tijekom. Naša specifična povijest i povijesni događaji neizbježni su ljudskoj prirodi i tehnološkim potrebama i procesima. Ako se fokusiramo na proces rada, a ne alat, možemo rekonstruirati naš pogled na prirodu. (Harroway 1990)

Tapper postavlja problem ljudskosti i animalnosti, koja se može shvatiti i kao problematika kulture i prirode. Ne navodi to dvoje kao dva polariteta, već postavlja pitanje koliko ima prirode u kulturi i obrnuto. Navodi sociobiološke, antropološke pa čak i

marksističke argumente odnosa produkcije i reprodukcije između čovjeka i životinje. Razvoj gradova doveo je do novog industrijskog poretka. On je marginalizirao životinje i prirodu u tom procesu. Sociobiologija pokušava dokazati da se ljudska kultura koja nema biološke odnosno životinjske korijene kulturom ne može nazivati. Kritiku daje na antropološku tendenciju uzimati samo ono što je specifično ljudski i to nazivati kulturom, a ono što je životinjski, osim ako kreira ljudsku kulturu, nije. Takvi antropolozi ne prihvaćaju kulturu kao proizvod evolucijske adaptacije prirodnom selekcijom – za njih, ljudska kultura je kulturalna raznolikost. (Tapper u Ingold 1988:48)

U diskusijama oko moralnih odnosa između ljudi i životinja nije pitanje koliko su životinje samosvjesne, socijalne, moralne ili kulturalne, već kako su i koliko ta pitanja povezana u različitim društvima – gdje u određenoj kulturi nastaje točka u kojoj se javljaju epiteti koji razlikuju prirodu od kulture. Pogledi zapadnjačke filozofije samo je još jedan primjer kulturalne varijacije, koju treba sagledati i opisati u povijesnim i socijalnim terminima u kojima se nalazi. Priroda i kultura su varijabilni, društveni konstrukti koji se stalno mijenjaju, a u nekim društvima ne postoje uopće. (Tapper u Ingold 1988:49)

Promišljanja o kulturi i prirodi te njihovoj povezanosti nisu nova pojava. Provedena anketa nam i pokazuje kako je takvo kritičko razmišljanje pojava i kod ispitanika - opozicija ustvari nije opozicija već isprepleteni set pojava koji jedan bez drugog ne bi postojali.

HRANA I NJENA BUDUĆNOST

Nakon pomnog objašnjenja razlike prirode i kulture nekad, trebalo bi objasniti i kako ta opozicija funkcionira danas. Ljudska želja i dominacija nad prirodom kroz manipuliranje resursima dovela je do neželjenih popratnih učinaka. Konzumacija životinja te njihova patnja karakterizira našu dominaciju i pobjedu civilizacije. Stoga hrana, odnosno meso, postaje simbol. Roland Barthes je tako predstavio tezu koja govori kako hrana više nije za jelo, već je „sistem komunikacije, cjelina pretpostavki, protokol određenih korištenja, situacija i ponašanja.“ (1961:21) Konzumacija hrane postala je svakodnevna stvar koju više ne zamjećujemo, događa se svakodnevno i duboko je utjelovljena u naše podsvjesno. To znači da proizvodi očite činjenice koje postaju nebitne. Barthes ističe da čak i promjena određene varijable hrane (metoda prerade ili pakiranja) dovodi do varijacija značenja. Primjerice,

informacije o hrani potrebno je prikupljati sa svih strana – zapažanjem promjena u ekonomiji, tehnikama, korištenju i oglašavanju. Također, potrebno je napraviti internu analizu koja traži što je značajno u načinu na koji su te informacije usustavljene prije nego što su ekonomski ili drugi determinizmi ušli u igru. (1961:21) Tako se javlja pojam duh hrane (eng. *spirit of food*) – koherentni set osobina i navika hrane koji konstruiraju dominantnu značajku za definiranje generalnog sistema ukusa i navika, gdje se formira jedna cjelina sa jednim značenjem. (1961:26) U zapadnom društvu, konzumacija mesa podsvjesno se urezuje u nas od rođenja. Okolinom, reklamama, receptima u kojima je meso protagonist s bogatstvom okusa, a prilog dobiva sporednu ulogu. Barthes navodi tri funkcije oglašavanja hrane (u ovom slučaju govori se o mesu).

Prvo, komemorativna funkcija, koja kroz meso, pojedincu dopušta da reflektira nacionalnu prošlost svakodnevno. Ima korijene u ljudskoj prošlosti, akumulirano znanje naših predaka. (1961:24) „*Način prehrane stanovništva u uskoj je vezi s krajem, društvenim i povijesnim prilikama u kojima živi, te duhovnom kulturnom vezom uz tradiciju, običaje i religiju, koji diktiraju izbor hrane, način pripreme i broj obroka u svakodnevnoj prehrani i u onoj koja prati određene rituale.*“ (Somek - Machala, 1992:141) Obroci koje ljudi konzumiraju, bogatiji ili siromašniji mesnim proizvodima uvelike ovisi o povijesti i običajima koji sežu godinama unatrag. Kroz različite kulture diljem svijeta, ovisno o posebnim danima u godini (najčešće vezani uz religiju ili državne praznike) jede se određena hrana.

Druga funkcija uzima u obzir antropološku situaciju potrošača. Ona pokazuje superiornost prema mesu. Vizualno oglašavanje dopušta subliminalne poruke o seksualnosti, erotizira hranu i transformira našu svijest. (1961:24) Javila se monopolizacija usporedbe određenih životinja ili životinjskih dijelova tijela s ženskim, najčešće aludirajući na humor. (Fiddes 2002:171) Noga, prsa, but, mačka, riba, sirovo, sočno, loviti, jahati. Kroz povijest pa sve do danas javio se prikaz Muškarca-Lovca koji dominira i podređuje prirodu, hranu, ženu prema svojim potrebama, smatrajući da je evolucijski i hijerarhijski na vrhu. (Fiddes 2002:171, Adams 2010:53) Kao što su žitarice i voće nekad bile hrana za (bije)le žene i ljude drugih rasa, tako se konzumiranje mesa razvilo paralelno s potrebama muškaraca (pretežito bijelih muškaraca). (Adams 2010:53) Dihotomija kultura-priroda shvaćala se kao muškarac-žena, te je muškarac bio taj koji prirodu (ženu) ukroti. Muškarcu koji ne jede meso pridaju se ženstveni pridjevi.

Treća funkcija, čak i najbitnija, vrti se oko koncepta zdravlja. Zdravlje je alibi koje si meso pruža kako bi materijalno označavao veliki dio nematerijalne stvarnosti. Primjerice,

meso se smatra najboljim izvorom proteina – niti jedna tvar u prirodi ju ne može zamijeniti. Tako je jedna osoba iz ankete na početku opisala zašto smatra da je meso bitna prehrambena namirnica: "*Nutritivna vrijednost mesnih proizvoda pomaže mi kod održavanja zdravog prehrambenog ciklusa.*" Tu nutritivnu svijest nisu stvorili specijalisti, već cijelo društvo. Čini se kako je cijeli koncept bio adaptacija čovjeka modernom svijetu – nutritivna znanost vezana je uz moć gdje su određene dijete i vrste prehrane mitovi. (Barthes 1961:25)

Barthes je predvidio kako će funkcionirati hrana u budućnosti – govori kako će izgubiti svoju ulogu, gdje će se funkcija hrane pretvoriti u aktivnost (poslovni ručak) ili odmor (konzumiranje kave). Tradicionalna funkcija hrane postepeno će nestati, a društvo će razviti sustav označavanja hrane oko dvije glavne točke – aktivnost i odmor. Racionalizacija je razumno opravdanje za određeno ponašanje kad je suprotstavljeno kritici ili ako je gledano kao proturječno tom ponašanju. Takva pojava je osnovni dio društvenosti kod ljudi, a najviše dolazi do izražaja kad je individualac u svoja opravdanja sto posto uvjeren. (Piazza et al. 2015:114) Najčešća racionalizacija dolazi u 4N teoriji: prirodno (eng. *natural*), normalno (eng. *normal*), nužno (eng. *necessary*) i lijepo (eng. *nice*). Dakle, četiri su vrste opravdanja kod konzumiranja mesa (ali, ne samo mesa, već se može primijeniti i kod ostalih društvenih pojava kao što su seksizam ili rasizam). Meso jedemo zato jer: je to upisano u našoj biologiji; takvu vrstu prehrane prakticira svako civilizirano društvo; nam pruža snagu i zdravlje; ga je užitak jesti. (Piazza et al. 2015:115)

Javlja se pitanje održivosti tvornica mesa, te koliko je ona uopće potrebna. Nekolicina istraživanja govori kako je najbrže i najefikasnije rješenje upravo – veganstvo. Počevši od vlastitog istraživanja o problemu, do reklama koje se odmiču od predstavljanja idilične prehrane u kojoj je meso na prvom mjestu, već ocrtavaju važnost voća, povrća, žitarica i orašastih plodova. *Greenpeace* (neovisna organizacija koja se bavi kampanjama i predstavljanjem globalnih ekonomskih problema)¹ u izvješću iz 2018. godine navodi kako većina soje, koja je obilata proteinima, odlazi upravo na farme kako bi se hranile životinje. Javlja se deforestacija kako bi se osigurala velika polja za farmu soje. Tako u izvješću stoji kako je potrebna drastična promjena u konzumiranju mesa i mliječnih proizvoda. (*Greenpeace 2020:13*)

Koalicija o hrani i zemljištu (eng. *The Food and Land Use Coalition*) u deset točaka navodi kritične okrete za transformiranje ljudskog ponašanja u održivom smjeru, gdje je cilj

---

¹ Dostupno na: <https://www.greenpeace.org/international/explore/about/values/>

bolja hrana koja je dostupna svima, zdraviji okoliš i smanjenje zagađenja, te sukladno tome i poboljšanje ljudskog zdravlja. Ukratko ću opisati tih deset točaka. Prva točka tranzicije je odnos reklame i konzumerizma – promocija zdrave dijete, odnosno planetarno zdrave dijete temeljene na voću, povrću i žitaricama. Treća točka Barthesove funkcije oglašavanja dolazi do izražaja – ali uz određene predostrožnosti, istraživanja i korištenje istine kao prvobitnog djelatnika. Druga tranzicija (kojom ću se više baviti u zadnjem dijelu rada) govori kako je potrebno stvoriti produktivnu i regenerativnu agrikulturu korištenjem tradicionalnih tehnika. Četvrta tranzicija je zaštita i vraćanje prirode prestankom pretvorbe šuma i ostalih ekosustava zbog ekonomskih komoditeta. Peta točka tranzicije bavi se zdravim oceanima, a šesta uvođenjem različitih namirnica bogatima proteinima. Šesta točka odnosi se na smanjenje svog otpada, uključujući i hranu, gdje je jedna trećina proizvedene hrane bačena. Sedma tranzicija podučava nas o lokalnoj proizvodnji hrane. Osmo točka bavi se digitalnom revolucijom i informiranim izborima. Deveta točka ima zadatak ojačati seoski život adaptacijom na regenerativni prirodni kapital. Zadnja točka tranzicije stavlja spolnu jednakost kao najbitnije žarište u obavljanju odluka. (Summary Report 2019:13) Žena nekad gledana kao domaćica, počinje dobivati ulogu mislioca, donositelja odluka i kupovanja namirnica. U obiteljima (gdje su partneri heteroseksualni), majka u brizi za bolesno dijete (alergije, kožne iritacije), češće će nego otac istraživati pojavu istih. Tako dolazi do informacija o procesuiranju hrane i njezinim sastojcima, te na obitelj počinje primjenjivati drugačiju dijetu, onu sa smanjenim udjelom konzumiranja mesa. (Kemper, 2020:12)

Barthesova predviđanja funkcije hrane ovdje padaju u vodu, jer budućnost hrane više ne leži u odnosu funkcije ljudskih aktivnosti, već kroz ljudske aktivnosti poboljšanje zdravlja ljudi i planeta, te paralelno uz to i prava životinja.

MANIFEST ZA BUDUĆNOST

Izgleda da se budućnost jedenja mesa može razvijati u jednom od dva smjera: prvi, nadvladati prirodu za vlastitu slavu ili drugi, zajednički rad čovjeka i prirode uz zajedničko napredovanje. Za dugoročni napredak čovječanstva, druga opcija čini se isplativijom. *Savory Institut*, čiji je osnivač Allan Savory, globalni je pokret za regenerativnu agrikulturu kroz holističko upravljanje. Koalicija o hrani i zemljištu definira regenerativnu agrikulturu kao set praksi koje obnavljaju zemlju ali ne eliminiraju sintetička gnojiva i pesticide, smanjuju

negativne učinke kako bi agrikultura osigurala pozitivni ekološki učinak. Bavi se povezanim tehnikama, kao što su na primjer održivo upravljanje zemljištem i integrirano upravljanje vodenim resursima. (Global Report, 2019:78) Ovakav pristup agrikulturi uključuje boljitak za okoliš, zdravlje, daje sigurnost u kvaliteti i jednakomjernoj raspodjeli hrane. Iako nailazi na mnogo barijera, kao što su manje ili nepostojeće financijske podrške farmerima koji odbacuju intenzivne oblike agrikulture (prirodni kapital nije eksplicitno gledan kao takav), strah prema nepoznatom i nesigurnost u pozitivne, dugoročne posljedice, javlja se sve veći interes za upravo ovaj oblik agrikulture. (Global Report 2019:83)

Osamdesete godine prošlog stoljeća donijele su velike promjene. 1983. godina je u kojoj se počela mjeriti razina metana u atmosferi (Deaton, 2020), te je postalo očito kako agrikultura nosi veliki postotak proizvodnje tog plina. 1988. Allan Savory objavio je prvu knjigu o holističkom pristupu regenerativnoj agrikulturi. Desertifikacija (osušivanje zemlje koja se potom pretvori u pustinju) (Savory, 2013) pašnjaka koja su nekada bila bogata biljnim i životinjskim svijetom tražila je ekološku i potrošačku revoluciju. Knjiga je svojevrsni priručnik koji uvrštava manipulaciju prirode na pozitivnu stranu, ali ne njenim mijenjanjem, već imitiranjem.

Ukratko, na dio zemlje koji je opustošen, u kontroliranim količinama stavlja se stado koje prirodnim putem gnoji zemlju. Vremenska manipulacija također igra veliku ulogu – postoji točno određeni dio vremena u kojem stado na jednom području može boraviti. Tako se ugažena i zagnojena zemlja ima vremena regenerirati. Biljke koje vremenom narastu, nakon što ga životinje zgaze, zadržava vlagu i gnojivo, te se tako razvija. Priručnik detaljno objašnjava što je sve potrebno za ovaj pothvat, od točno određene količine dana i životinja na kilometru kvadratnom, podjele vremena i zemlje, vremena koje životinje imaju za pašnju i vremena za obnovu zemlje, kreiranja budućeg pejzaža, obzervacija i nadgledanje vrste biljaka, do detaljnog financijskog plana i resursa, troškova,... (Savory, 2006)

Intenzivna proizvodnja mesa u tvornicama zamjenjuje se kontroliranjem stoke koja nije pripitomljena, stavljena u zajednice te slijedi njihove prirodne potrebe za prehranom, razmnožavanjem i migracijom. Iako slobodne, kontrolirane su svojim ljudskim vlasnicima. Veza između njih je transakcija u kojoj vlasnici „štite“ stoku u zamjenu za „rentu“ – vrijednosti, proizvodi i meso. (Tapper u Ingold, 1988:53) Ovdje, agrikultura ne proizvodi desertifikaciju, već obrnuto. Potreban je veliki vremenski period nadgledanja prirodnih uvjeta i postupanje uz njih, a ne protiv njih. Izrada plana iz godine u godinu znači da je potrebno kontrolirati *inpute* – što je situacija u velikim farmama. To nije cilj holističkog menadžmenta,

jer to znači mijenjanje prirodnih resursa i prilagođavanje ljudskim potrebama. U većini slučajeva, od ekonomije do vremena, razlikuju se godišnji uvjeti. Stoga, realnije je primjenjivati „planiranje – nadgledanje – kontroliranje – ponovno planiranje“ (Savory, 2006:19) i tako iz godine u godinu, gdje se praksa i teorija nadopunjuju.

Uloga hrane, pogotovo mesa, ne smije se podcijeniti kod proučavanja društvenih fenomena. Kao i kod svih grupa, nametanjem pridržavanja pravila prehrane koja određuju što se i kada jede, odnosno ne jede, grupe zadržavaju kontrolu nad svojim članovima. Javlja se zajednički nazivnik – naći razliku i onda je istaknuti. Sklonosti prirodnoj hrani pomodni je fenomen koji se često javlja kod političkih ili društvenih dogmi. Meso ima veće gospodarsko i društveno značenje nego što ima hranjivu vrijednost. (Fiddes :45,47)

Nakon saznanja o procesuiranoj hrani, sastojcima koji u nju ulaze, metode dobivanja hrane i slično, pojedinac postaje savjestan. (Kemper, 2020) Motivacija za informacijama o takvim sistemima dovodi do manjka povjerenja o cjelokupnom lancu, od vlade koja takve odluke dopušta do samih prodavača koji tvrde da je baš njihov proizvod najbolji i najzdraviji. Postoje mnogi primjeri koji takve sumnje opravdavaju. Primjerice, konjsko meso porijeklom iz Meksika koje se pakiralo i predstavljalo kao govedina. (Lozano et. al. 2019) Stoga, kako bi regenerativna agrikultura imala pozitivan ishod, potrebna je isključiva transparentnost. Financije, dobavljači, radnici, planovi, metode i motivacije moraju postati lako dostupni javnosti.

ZAKLJUČAK

Nekolicina ispitanika provedene ankete smatra kako je konzumiranje mesa nastalo kao proizvod i prirode i kulture, koje djeluju zajedno. Zajedničkim djelovanjem, razvila se velika potražnja za mesom koja je razvila velike mesne industrije da ju zadovolje. Osamdesetih godina prošlog stoljeća, razni teoretičari izrazili su svoju zabrinutost oko industrije koja se razvijala velikom brzinom, stavljajući prirodu i njene potrebe sa strane. Velika potražnja dovela je i do velike proizvodnje, kojoj su uslijedile posljedice koje zgražavaju javnost. Veliki ekološki, zdravstveni i moralni problemi uzdigli su se. Kao idealan spoj prirode i kulture, Allan Savory počeo je primjenjivati holističko upravljanje, točka u kojoj su zadovoljene potrebe prirode, ali i potrebe kulture. Imitiranjem prirode, čovjek igra veliku ulogu. Ostavlja dugoročne i pozitivne, a ne kratkoročne i negativne posljedice. Iako je razvoj agrikulture u kojoj su životinje i dalje vlasništvo novospecistički način razmišljanja, smatram da je ova

opcija realnija za održivost prirodnih resursa ali i ljudskih moralnih dilema. Sukladno tome, konzumiranje mesa prestaje biti u centru prehrane, jer ljudska nadmoć prestaje biti ciljem.

LITERATURA

1. Adams C. J. The sexual politics of meat: A feminist-vegetarian critical theory, The Continuum International Publishing Group Ltd, 2010.
2. Barthes, R. Toward s Psychosociology of Contemporary Food Consumption, 1961 (dostupno na: <https://scholarblogs.emory.edu/sustainablefooditaly/files/2016/07/rolandbarthes.pdf>)
3. Dunayer, J. Specizam, diskriminacija na osnovi vrste, Institut za etnologiju i Folkloristiku, 2009.
4. Fiddes, N. Meso, Prirodni simbol, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2002.
5. Francoine L. G. Introduction to Animal Rights, Temple University Press, 2000.
6. Greenpeace, Winging It, 2020 (dostupno na: <https://www.greenpeace.org.uk/news/winging-it-uks-chicken-boom-is-fuelling-deforestation-in-south-america/>)
7. Harraway J. D. Simians, Cyborgs, and Women, Routledge, 1991.
8. Horrigan S., Nature and Culture in Western Discourses, Routledge, 1988
9. Ingold, T., What Is An Animal (Tapper R. L., Animality, Humanity, Morality Society), Department of Social Anthropology, University of Manchester, (str. 47 – 60, 1988)
10. Kemper J., Motivations, barriers, and strategies for meat reduction at different family lifecycle stages, Appetite (2020)
11. Latour B. We have never been modern : translated by Catherine Porter, Harvester Whearsheaf and the President and Fellows of Harvard College, 1993.
12. Lozano, R. et. al. Horse meat sold as beef and consequent clenbuterol residues in the unregulated Mexican marketplace, Food Control, 2019. (dostupno na <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0956713519306176>)
13. Piazza J. et. al., Rationalizing meat consumption. The 4Ns, Appetite (2015)
14. Regan, T., Animal Rights, Human Wrongs: An Introduction to Moral Philosophy, Rowman & Littlefield Publishers, 2003
15. Savory A. et. al., Holistic Management Handbook: Healthy Land, Healthy Profits, 2006
16. Singer, P. Animal Liberation, HarperCollinsPublishers, 2002

17. Somek-Machala, B., Seoska prehrana u Baranji, STUDIA ETHNOLOGICA vol. 4. str 141-151, 1992.
18. The Food and Land Use Coalition, Global Report, 2019. (dostupno na: <https://www.foodandlandusecoalition.org/global-report/>)
19. The Food and Land Use Coalition, Summary Report, 2019. (dostupno na: <https://www.foodandlandusecoalition.org/global-report/>)

IZVORI

1. Andersen K., Kuhn K., (Redatelj) 26. lipanj 2014, Cowspiracy: The Sustainability Secret [Dokumentarni film], Appian Way Productions (dostupno na: www.cowspiracy.com)
2. Turner B., et al., (Pisci) & Trainer D. (Redatelj), 21. studeni 2000., Eric's Panties, Sezona 03, Epizoda 06, U Batali et al. (Producenti), That 70's Show, Cersey-Werner Company (dostupno na: <https://www.dailymotion.com/video/x6useu1>)
3. Monson S., (Redatelj). 24. rujan 2005. Earthlings (Dokumentarni film) (dostupno na: <http://www.nationearth.com/>)
4. <https://www.foodandlandusecoalition.org/global-report/>
5. Deaton, J. Methane Levels Reach an All Time High, 2020 <https://www.scientificamerican.com/article/methane-levels-reach-an-all-time-high/>
6. Starr, C., Earth Day 2020: Global Atmospheric Methane, 2020 <https://svs.gsfc.nasa.gov/4798>
7. <https://savory.global/>
8. <https://savory.global/holistic-management/>
9. <https://www.cowspiracy.com/>
10. How to green the world's deserts and reverse climate change | Allan Savory, 2013 (dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=vpTHi7O66pI>)
11. Goodland R., Anhang J., Livestock and Climate Change, 2009 (dostupno na: <https://templatelab.com/livestock-and-climate-change/>)
12. <https://www.greenpeace.org/international/explore/about/values/>

